

מההיא עובדא דפרק חזקת הבתים... וכן בכמה מקומות הלכו חכמי הגמרא בטר אומדנא דמוכה, גם שטר מברחת, וכן גבי מי שכתב כל נכסיו לאחר ואח"כ נודע לו שיש לו בן, וכן מתנת שכיב מרע בכולה, והוא גברא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארעא דישאל, וגמל האחר בין הגמלים. ודבר זה יש לו עיקר מדברי קבלה מאב לחכמים אשר צוה ליתן לה הילד החי. על כן בכל דור ודור מצווין לשבור מלתעות עול והמטים עקלקלותם להדריכם בנתיב ישר.
(ע"ע בקוב"ש ובאיה"ש).

(ע"ב) 'בראש כל מרעין אנה דם, בראש כל אסון אנה חמר' – '... ואמר אחי הגאון זלה"ה (הגר"א), דהכי פירושו, לפי שהתאוו ראש לכל העבירות, והדם הוא המתאוו והוא הנפש, וזהו שאמר 'בריש כל מרעין אנה דם' – שהוא תחילת חולי הנפש. 'ובריש כל אסון' – ראש לכל רפואת הנפש – 'אנה חמר' – הוא התורה שנמשלה ליינ, וכמו שכתוב 'ושתו ביינ מסכתי'. 'ובאתר דלית חמר תמן סממנין מתבעין' – פירוש, מי שאינו בעל תורה צריך הוא לרפואת המדות, אבל בעל תורה אינו צריך לרפואת המדות בעניני סגופים וכדומה, רק לעסוק בתורה וביראת ה' כל היום, הפוך בה והפוך בה דכולה בה וכו' שאין לך מדה טובה הימנה...'. (רבי אברהם החסיד, אחי הגר"א ז"ל).

'ביאור הענין: שהעוסק בתורה וכל התענינותו אך בה, לא יעניין אותו שום דבר זולתה, אפילו לא ענין כל מדה שהיא, ובמשך הזמן תישן המדה אצלו ותשכח, כמו אבר שאין משתמשים בו שמתנוון והולך. ואז ממילא יבוא למצב בו יוכל לשלוט במדותיו וישתמש בכל מדה רק במקום שהתורה דורשת זאת ולפי חשבון התורה, לשמה של תורה ועבודת ה'. נמצא שגם בזה התורה תבלין; כולא בה ממש!'. (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 41).

'בראש כל אסון' – פירוש, רפואת הנפש, 'אנה חמר' – היינו הדעת (הפנימית, הנובעת מאיש ישראל מעצמו, כיון היוצא מן הגפן. וזהו שאמרו 'כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא' – היינו, ד"ת הפשוטים הנגלים, וכמ"ש 'אוריין תליתא'). 'באתר דלית חמר' – בגוף שלא השיג וזכה לדעת. 'תמן מתבעו סמנין' – הם המצוות המעשיות, המכוננות בזוהר 'תרי"ג עיין' – עצות, והם סמנים ורפואות להגיע לשלמות בריאות הנפש. (עפ"י דובר צדק עמ' 62).

'ואיזהו אנטל – זהו רביעית של תורה' – וטעם למה מברכין 'על נטילת ידים' – כתבו מקצת הגאונים שלשון נטילה תקנו על שם הכלי שנקרא 'אנטל', והוא מחזיק רביעית, כמו שאמרו ז"ל 'אנפק, אנבג, אנטל – הוא רביעית של תורה'. וזה השיעור צריך לנטילת ידים. וכתב רבנו האי גאון בתשובת שאלה כי לשון 'נטילת ידים' על שצריך להגביה ידיו למעלה...'. (מתוך שו"ת הרשב"א ח"ז תקלד)

באור נרחב בענין ר' בנאה, מאמריו ומאורעותיו – ע' בסוף החוברת.

דף נט

'חלון המצרית אין לו חזקה... למעלה מארבע אמות אין לו חזקה ואינו יכול למחות... לימא בכופין על מדת סדום קא מיפלגי...'. – מבואר, שגם כאשר אין חזק ראייה, חברו היה יכול למנוע ממנו פתיחת חלון לכיוונו, לולא סברת 'כופין על מדת סדום'. ומוכה, שבפתיחת חלון

אצל חצר חברו נחשב הוא כמשתמש בשל חברו, כי אויר חצר – של חברו הוא, אלא שכופין אותו לוותר על שלו. (ע' בזה בקצות החשן קנה, א וחזו"א ב"ב י' יד).

ובספר 'ברכת אברהם' תמה על סברה זו, מה לקח מחברו, ואיזו בעלות שייכת באויר. (הלא אינו משתמש מעל חצר חברו, אלא פותח חלון בסמוך לה). ופרש בדרך אחרת; שגם לפי דעת האומר שאין יכול למחות, יש צד רחוק של הזק ראייה, אילו יעלה על שרשיפא ויביט, אלא שסובר שכיון שאינו אלא חשש רחוק, הרי זו מדת סדום לעכב פתיחת חלון בשל טענה כזו.

'דאמר ליה, זימנין דמותבת שרשיפא תותך וקיימת וקא חזית' – אבל בבנית כותל בין שותפין, די בכותל ד' אמות ואין חוששין להבאת שרשיפא – כתב הרמב"ן, משום שאין זה מצוי בחצר שיושיב שם שרשיפא, וגם ירא שמא חברו יראהו, משא"כ בביתו.

(ובקצות החשן (קצד, א) כתב שטענת 'זימנין דמותבת שרשיפא' אינה טענה העומדת בפני עצמה, אלא היא רק עילה לומר שאין כאן מדת סדום, שיש לו חשש חסרון ונוק. ולכן לא שייכת טענה זו בחצר השותפין שעשו מחיצה ביניהם, שהרי אין שם שימוש בשל חברו, אלא דוקא כאן שפותח חלון ומשתמש באויר חצרו של חברו (כנ"ל).

ובחזו"א (יא, ח) נטה מדבריו, שכן מבואר מדברי הראשונים, שהטעם הוא משום הזק ראייה, ואף בחצר השותפין אסור לפתוח חלון למעלה מד' אמות. וכן באופן שכנס את כותלו לתוך שלו ד' אמות ובנה, שאין שם שימוש בשל חברו ואסור משום הזק ראייה).

'אמר שמואל: ולאורה, אפילו כל שהוא יש לו חזקה' – כגון שניכר שהבית צריך לאורה, ואפילו כל שהו, או שניכר מצורת החלון שעשוי לכך, שהוא צר מבחוץ ורחב מבפנים. ורשב"ם כתב שאין לו אורה ממקום אחר אלא מכאן. ועליו סמכו חכמי נרבונא והרב אב"ד. אבל מהירושלמי אין נראה כן. (רמב"ן)

(ע"ב) 'החזיק רוחב טפה במשך ארבע החזיק ברוחב ארבע' – צריך לומר 'ארבעה' – דבטפחים מיירי, כדפירש"ם.

כיוצא בזה צריך להגיה בכמה מקומות, בגמרא ובמפרשים. ומצינים אצלי כמה תיקונים, ולחיבת הדיוק אוכירם כאן: **בגמרא** בשבת טז: 'כותל ברה"ר גבוה י' ואינו רחב ארבע' צריך לומר ארבעה. (וע"ש ברש"ש ק: ד"ה רב אשי).

שם קא. 'ביצאתא דמישן אין מטלטלין בהן אלא בארבעה' – צ"ל בארבע.

עירובין ה: 'שפרצתו בארבע' – צ"ל: בארבעה (רש"ש. ובאותו עמוד: '... אבל במבוי שבעה' צ"ל: שבע. – ריעב"ק).

בבא מציעא קיח. 'שמואל אמר בארבע. רב אמר ברובה, אבל בארבע...'. צ"ל 'בארבעה' וע"ש במש"כ.

רש"י שבת ז. ד"ה דעד י' – '...אית ביה ארבע פשיטא' – צ"ל ארבעה. וכן בהמשך דבריו. (ג"פ).

עירובין ה: ד"ה במופלגין... ומזה בארבעה. כצ"ל.

סוכה יח. ד"ה שאין – צ"ל ארבעה במקום 'ארבע'.

תוס' עירובין ט. ד"ה לרשב"ג – צ"ל: 'בלחיים רחבים ארבעה

שם י. ד"ה ובאצבעיים יש שם פס ארבעה. כצ"ל. (ושם בתד"ה עושה, צ"ל 'מן הכותל שלשה' ולא 'שלש'.

'אמר רב הונא: לא שנו אלא בעל הגג בבעל החצר...'. – מבואר כאן, שבעל הזיז אינו יכול למחות בבעל החצר מלהשתמש בזיזו. ואף על פי שהדר בחצר חברו, אפילו אם נוקטים 'זה נהנה וזה לא חסר – פטור' – אם מוחה בו בעל החצר, אסור לו לדור (וע' במובא בב"ק כ) – זהו משום שיכול להשכיר את החצר אם ירצה, (כמו שכתב המרדכי שם), אבל כאן שאי אפשר לו להשכיר את הזיז – מותר לכתחילה להשתמש בו.

וכמו לענין הוצאת זיו פחות מטפח, או פתיחת חלון למעלה מד' אמות, שמבואר בגמרא, שאם אין בדבר נזק והפסד כלשהו לשני – כופין על מדת סדום, ויכול לעשותם אפילו כשחברו מתנגד לכך. (ע"פ אילת השחר. וע' בקובץ שעורים).

'לא יפתח אדם חלונותיו לחצר השותפין' – משום הזק ראייה. דין זה אינו ענין למחלוקת המובאת בתחילת המסכת, האם 'הזק ראייה שמיה היזק' אם לאו – כי שם המדובר בשותפין שחלקו ובא אחד לחייב את חברו בבניית כותל, אבל אם עתה חצרים מתוקנת ואין בה הזק ראייה, משום הפסקת הכותל, ובא אחד לסתור את הכותל או לפתוח בו חלונות – ודאי חברו מעכב עליו. ואין הבדל בין פתיחת חלון מבית לחצר או מחצר לחצר. (ע' בפרטי הענין בחו"א ריש ב"ב).

פרפראות ורמזים

סולם וחלון המצרים – קטנים, והצורים – גדולים – הנה מצרים ממלכה גדולה, אבל פניה פנימה וסגורה היא בתוך עצמה – 'התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו', וזה קטנותה. ואילו צור להיפך – ממלכה קטנה כמעט ללא קרקע אבל פתוחה אל הים הגדול ורוכלת עמים, ושם הכל 'בגדול' כטבע המסחר הבינלאומי [וכן ענין 'סלע צורי' גדול, מחמת שהוא עשוי להתקבל בכל המדינות, לעומת 'סלע מדינה', מטבע 'מקומי' המהלך בינינו כאן.

(ובאמת גם צור וגם מצרים לשון צרות ומוגבלות, כי אלו משועבדים לטבע מקומם ומסוגרים בו, והללו שבויים ב'פתיחותם' ובינלאומיותם. ושניהם סמוכים בפורענותם בספר יחזקאל. אמנם ישראל שבאמצע הם המרחב האמיתי, כענין 'באר רחובות' לעומת 'עשק' (– צור, שמעשיה בעסק גדול) ו'שטנה' (– מצרים). כי הפלשתיים כלולים וממזרים משניהם, מבני מצרים ומשארית אי כפתור, היינו גויי הים הקשורים לצור, כנודע.

(וצ"ע כאן, האם ישנו גם סולם 'סתם' שאינו לא צורי ולא מצרי. והי' אפשר ל'סולם בן ד' חוקים הוא הממוצע. וכן בחלון, אם ראשו של אדם נכנס בו בצמצום, שלמטה הימנו הוא מצרי אבל גם אינו צורי (מדלא אמרו בגמרא היכי דמי צורי שיש בו ד' חוקים וכן במשנה איהו חלון צורי). אמנם א"כ למה לא נתפרש דינו במשנה? ואולי הוא בגדר ספק וממילא דינו כצורי כי המשתמש נידון כמוחזק. וצ"ע). (מרע"כ)

דף ט

באורים וסיכומים; ליקוטים מפוסקים אחרונים

זולסתום – לאלתר הוי חזקה, שאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק' – מבואר בדברי הפוסקים, שלא רק כאשר זכות פתיחת החלון באה ע"י חזקה, שעתה שתיקתו מורה על כך שמעיקרא חזקת טעות היתה זאת, (כמו שכתב הרשב"ם. וע' בקוב"ש שתמה ל"ל הוצרך לטעם זה. וע"ע באיה"ש), אלא אפילו יש לו עדים ושטר שקנה זכות פתיחת החלון, – מכך ששתק ולא מיחה על סתימתו, איבד זכותו. אלא שבאופן זה יש אומרים שלא די בחזקה בלבד אלא צריך שיטען שקנה או קיבל ממנו זכות זו, לסתום החלון. אך כשאין לו שטר על החלון, אין צורך בטענה אחרת אלא שיאמר שחזקתו של הלה – טעות היתה. (כן כתב ר"ת והרא"ש – מובא בטור וברמ"א קנד"ב. וכ"כ הגר"א שם לדייק מדברי הרשב"ם. וע"ע שו"ת הרשב"א ח"ד קיא).

דפים נח – נט

קיא. אלו סוגי שימושים שאדם שעשה אותם אצל שכנו, יש לו עליהם חזקה, ואלו שאין לו חזקה, ואלו שימושים יש לו זכות לעשותם ואין חברו יכול למחות בו?

שימושים קבועים, אם עשאו אצל רשות חברו, והלה לא מיחה – יש בהם חזקה. (לרשב"ם ועוד – בג' שנים ובטענה שקנה או קיבל ממנו זכות שימוש זה. (מלבד לר' ישמעאל, אם החזיק בפניו ושתק – לאלתר הוא חזקה. ואין הלכה כן). ויש ראשונים הסוברים שאין צריך ג' שנים, וי"א שא"צ טענה, אלא עצם השימוש בשתיקה מורה על מחילה. וי"א שאין צריך לא זה ולא זה); –

כגון: קביעת מזחילה לגג מעל חצר חברו, או התקנת מרזב, (ובזה דעת שמואל שיכול לדחותו להזיזו לרוח אחרת. ולדעת ר' חנינא – יכול לחייבו לקצרו. ולדעת רב ירמיה בר אבא – יכול לבנות תחתיו. אך לעקרו מכל וכל – אינו יכול). וכן העמדת סולם קבוע ('צורית') בחצר חבירו או פתיחת חלון צורי (לדעה אחת – רק תוך ד' אמות מהקרקע), או אף חלון קטן אם הוא עשוי לאורה. ולר' יהודה: אפילו חלון המצרי (קטן) העשוי לשמירה על פרדסו וכו' – כל שעשה לו מלבן (מסגרת קבועה). וכן הוצאת זיו טפה בחצר חברו – בכל אלו, כיון שנעשים להיות שם בקבע, אם שתק הלה ולא מיחה – הרי זו חזקה.

אבל שימושים שאינם קבועים – אין להם חזקה, לפי שאינו מקפיד עליהם. וכן שימושים שביכלתו לעשות ואין זכות לשני למחות בעדו – אין בהם חזקה. כגון: לפי רבי זירא, פתיחת חלון גבוה (לרשב"ם, ר"ח וראב"ד – צורי. ולר"ת, ר"י נ' מגאש ורמב"ם ורמב"ן – חלון המצרי), שאין בדבר הזק לבעל החצר – אין חזקה עליהם, ויכול הלה לבנות כותל כנגד החלון. וכיוצא בזה – לדעת רב יהודה, הוצאת זיו פחות מטפח – שאין בו הפרעה ונוק לבעל החצר. (ואולם, בשניהם, בחלון ובזיו, להלכה יכול למחות, שאין זה בכלל 'מדת סדום', לפי שעלול להיות לו נזק בדבר – הזק ראייה).

קיב. בעל גג שהוציא זיו מעל חצר חברו – האם יכול למנוע את בעל החצר להשתמש בזיו?

בזיו פחות מטפח, כיון שזכותו של בעל החצר לחתוך את הזיו, (לפי שאין בו 'חזקה' לבעל הגג) – יכול גם להשתמש בו. אבל בזיו שיש בו טפח, יכול למחות בו. (ושני הסברים בתוספות: להסבר האחד, אפילו תוך ג' ש' יכול למחות בבעל החצר, מפני שתולה בו דברים המכבידים על הכותל, וכיו"ב. ואמנם, גם בעל החצר יכול למחות בבעל הגג, משום הזק ראייה. להסבר האחר: רק לאחר ג"ש שהחזיק בזיו, יכול למחות בבעל החצר, משום שיש לבעל הגג זכות שימוש בזיו בכל שעה, אבל בתוך ג' שאין לו חזקה – אינו יכול למחות בבעל החצר). (לפי פירוש אחד ברשב"ם (בד"ה בבעל החצר), מתפרשת ה'מחאה' דמתני' על קביעת זיון ע"י בעל החצר. ולפירוש זה אין כל מקור להתר שימוש בעל החצר בזיו של בעל הגג).

דפים נט – ס

קיג. מהם כללי ההלכה בדין פתיחת פתחים וחלונות בחצר השותפין?

הלוקח בית הגובל עם חצר, של יחיד או של שותפין, ופתחו למקום אחר – אין לו רשות לפתוח לו פתח לחצר זו, מפני שמרבה על בני החצר את הדרך, שיתוספו עתה אנשים בחצר זו. וכן לא יפתח חלונות לחצר ללא רשות הדיירים – שעל ידי כן הוא מגביל את בני החצר בשימושם בחצר תשימים צנועים. (ואינו נעשה 'מוחזק' בפתיחת חלון אלא בג' שנים – לשיטת רשב"ם ואליאבא דר' חייא. ויש בדבר מחלוקת ראשונים).

(ולשיטת רשב"ם, גם אין רשות לבנות חדר או עליה נוספים על ביתו, משום שמרבה דיורין בחצר. והרבה ראשונים חולקים, שמותר, ובלבד שלא יהא להם פתח לחצר אחרת, כי אז יעברו בני החצר האחרת דרך ביתו לחצר זו. כמו כן נחלקו ראשונים האם מותר לאדם להרבות אכסנאים בביתו כמה שירצה. ויש חולקים – ע' חו"מ קנד, א ב.)
גם כשפותח פתח או חלון ברשות – אסור לפתוח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון.
וכן אם כבר יש לו פתח בחצר זו, אסור לפתוח פתח נוסף ללא רשות, (גם כאשר אין תוספת בזכייתו בשטח שכנגד הפתח, כגון שפותח שני פתחים צרים במקום אחד רחב). וכן אסור להרחיב את הפתח הקיים, (גם כאשר לא זוכה בשטח נוסף) או את החלון (כפשטות לשון המשנה. שו"ת הרשב"א ח"ג קסג) – והכל משום שמזיק לבני החצר, שנאלצים להצטנע ממנו יותר, ולהמנע משימוש.

דף ס

קיד. א. מי שכנס את כותלו הגובל ברשות הרבים, כדי להוציא זיזין או גזוזטראות לצד רה"ר – האם מותר לו להוציאם כל זמן שירצה? והאם מותר לו להחזיר כותלו כבתחילה?
ב. מי שלקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות יוצאות לרה"ר – האם כופין אותו להסירם? ואם נפל כותלו – האם חוזר ובונה כמו שהיה?
א. יכול להוציא זיזין כל זמן שירצה. ואולם, להחזיר כותלו – נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש אם יכול, והלכה כר' יוחנן שמיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו אפילו באופן זה, שכבר יש רווח לרבים בלאו הכי. (תיב, ב.)
ב. לא. שטוענים ללוקח, שזה שמכר לו – הוציאן כדין, שכנס לתוך שלו והוציא. וגם אם נפל – חוזר ובונה כמו שהיתה.

קטו. אלו מנהגי אבלות תקנו חכמים זכר לחרבן?

אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייעין (-צורות נאות בצבע), כבנין המלכים (רמב"ם), אלא טח ביתו בטיט ועליו הוא מסייד, או סד בסיד מעורב, שאינו לבן כל כך.
ותקנו לשייר אמה על אמה כנגד פתח הבית, ללא סיד. (ונחלקו הפוסקים אם כשמניח אמה על אמה, מותר אפילו בסיד וכיור, או לא – ע' או"ח תקס, א.)
עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט, שיהא ניכר שמחסיר דבר מסעודתו. וכן אשה משיירת דבר מועט בתכשיטיה, (שאינה מתקשטת בכולם ביחד). ותקנו אפר מקלה בראש חתנים, במקום הנחת תפלין. (ויש מאותם דברים, שאין נוהגים בהם עתה. ע' בפוסקים.)

פרק 'המוכר את הבית'

דף טא

קטז. א. המוכר את 'הבית' (סתם) – אלו שטחים אינם כלולים במכירתו זו?
ב. המוכר את הבית בבירה גדולה שיש לו, ומצר לו מצרים חיצונים – האם כל הבירה בכלל המכירה?